

TALIM-TARBIYA JARAYONIDA IJODKOR O'QUVCHILARNING
IQTIDORINI RO'YOBGA CHIQUARISHGA QARATILGAN TADBIRLARNI
TASHKIL ETISH

Samandarov Jasurbek Javlonbekovich

UrDU akademik litseyi oliy toifali ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada ta'lim-tarbiya jarayonida ijodkor o'quvchilarning iqtidorini ro'yobga chiqarishga qaratilgan chora tadbirlar hamda iqtidorli o'quvchilarning o'quv faoliyatini tashkil etish to'g'risida yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim-tarbiya, iqtidor, salohiyat, bilim, intellektual yoki harakat ehtiyojlari.*

Аннотация: *В данной научной статье раскрыты меры, направленные на реализацию таланта творческих учащихся и организацию образовательной деятельности талантливых учащихся в образовательном процессе.*

Ключевые слова: *образование, талант, потенциал, знания, интеллектуальные или двигательные потребности.*

Abstract: *In this scientific article, the measures aimed at realizing the talent of creative students and the organization of educational activities of talented students are explained in the educational process.*

Key words: *education, talent, potential, knowledge, intellectual or movement needs.*

Bugungi kunda olib borilayotgan ijodiy intellektual salohiyatni rivojlantirishga oid barcha ishlarning sifat samaradorligi talab darajasida emas. Jamiyat va davlat oldidagi talablardan kelib chiqib, yoshlarni ta'lim jarayonida intellektual ijodiy salohiyatni rivojlantirish ishlarini muvaffaqiyatli olib borish zarur. Bu esa tarbiya jarayoniga psixologik-pedagogik texnologiyalarni qo'llashni, zamon talabi darajasida mutlaqo yangi tarbiya tizimini yaratishni talab qiladi.

Har bir o'quvchiga, uning shaxsiy xususiyatidan kelib chiqib, uning intellektual ijodiy salohiyatini rivojlantirish maqsadida ta'lim-tarbiya jarayoniga biror psixologik yoki pedagogik uslubni qo'llash murakkab jarayondir. Lekin bu davr talabidir.

Muayyan takomillashgan pedagogik yoki psixologik uslubni qo'llash, uni mantiqiy-nazariy jihatdan to'liq anglab olish va amaliyotga qo'llashgacha bo'lgan murakkab jarayonga qaraganda - jarayonning o'zini loyihalashtirish eng qulay va samarador uslubdir. Ya'ni har bir o'quvchiga individual yondoshish kerak.

Agar bola barcha vazifalarni osonlik bilan bajarsa, unda mantiqiy tafakkur, kuzatuvchanlik, mustahkam xotira, barcha narsalarga qiziquvchanlik, o'z fikrini tushuntira olish, matematik amallarni bajara olishi, dunyoqarashining kengligi - bularning barchasi unda bilish jarayonlarining yuqori darajada rivojlanganligi va kattalar tomonidan yetarli darajada e'tibor berish kerakligini talab etadi.

Iqtidorli bola quyidagi xususiyatlarni ham o'zida mujassam etadi: ijodiy, original fikrga ega; yumor, hazilni tushunadi; biror narsani bilishga nisbatan cheksiz intilish va qiziquvchanlik; boy tasavvurga ega (ijodiy, tasviriy, musiqiy faoliyatda namoyon bo'ladi); ko'p hollarda o'z tengdoshlaridan mustaqilligi bilan ajralib turadi, kattalar bilan muloqotga intiladi.

Ba'zida esa ota-onalarni farandalarining o'z tengdoshlariga o'xshamasligi, boladagi o'ta qiziquvchanlik, bilishga katta ishtiyoq xavotirga soladi. Bolaning xatti-harakatlari qat'iy va noan'anaviy bo'lsa, masalan Nimaga? Nima uchun? kabi savollarni ko'p bersa ba'zida ota-onalar bu savollarga javob berishga qiynalsalar, ular bolalarga tanbeh berishlari, va hattoki, uni jazolashlari mumkin. Bunday holatlarda ota-onalar boladagi ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirish o'rniga uni so'ndiradilar.

Iqtidorli bolalarning ota-onalari bilan suhbatlashganda ularning farzandlarining barcha sohalarida birinchi bo'lishi kabi hohishlarining guvohi bo'lish mumkin. Masalan, ona - mening farandim qobiliyatli bo'lsa -yu, nima uchun o'qishni hohlamaydi? degan savolni berishi mumkin. Ba'zida shunday holat bo'ladiki, ota-onalar bolani haddan tashqari biror bir mashg'ulot bilan shug'ullanishga majbur- qilishlari, bolada ana shu faoliyatga nisbatan nafratni uyg'otishi mumkin. Psixologlar shuni ta'kidlaydilar, agar uzoq vaqt iqtidorli bolaning intellektual yoki harakat ehtiyojlari qondirilmasa, bu bolaning his - tuyg'ulariga putur yetkazishi va nevroz holatlariga olib kelishi mumkin.

Agar bola iqtidorli bo'lsa, u holda:

- uning qiziqishi, ijodkorlikni, fikrlar originalligini qo'llab quvvatlash kerak;
- bolaning o'z sevimli mashg'ulot yoki o'yin turini tanlashiga va o'z fikrini bayon etishiga imkon berish lozim;
- bola sizga emas siz unga moslashishingiz kerakligini unutmash kerak;
- tengdoshlari va kattalar bilan munosabatlardagi muammolarni bartaraf etishda yordam berish kerak;
- o'zi kabi har tomonlama rivojlangan do'stlari bo'lishiga ahamiyat berish kerak;
- bolani har doim ham g'olib bo'lishiga ortiqcha intilmaslik lozim, aks holda boshqa bolalar, tengdoshlari uni yomon ko'rib qolishlari mumkin;
- boladan har doim va hamma sohada birinchi bo'lishini, maktabda esa alochi bo'lishi kerakligini talab qilish noto'g'ri, chunki maktabda alo baholarga o'qish har doim ham iqtidorli bo'lishga bog'liq emasligi isbotlangan.

Iqtidorli bolalarning ota-onalari ba'zida qizim yoki o'g'lim o'z tengdoshlarini o'zib o'tib, masalan 7 yoshida 3-sinfda o'qishlariga intilish to'g'rimikan, degan savol bilan murojaat etadilar. Har bir holat o'ziga yarasha noyobdir, lekin shu o'rinda bolaning ijtimoiy hayotga moslashuvi haqida unutmash kerak. Axir u boshqa, o'zidan katta bolalar tomonidan qanday qabul qilinishi ma'lum emas-ku. U yakkalanib qolmasmikan?

Bolagizning boshqalar bilan muloqotiga va muloqotning ijtimoiy ko'nikmalarini korreksiya qiluvchi guruh o'yinlarga ko'proq ahamiyat bering. Bunday o'yinlarni o'tkazishda faqatgina bilish jarayonlarining rivojlanishiga ahamiyat bermasdan, balki boshqa bolalar bilan birgalikda harakat qilishlariga ham e'tibor berish kerak. Iqtidor bilish, o'quv, ijodiy, badiiy, harakatli faoliyat sohalarida namoyon bo'ladi.

Iqtidorli bolaning o'quv faoliyatdagi yutuqlari uning erta yoshdan o'qishga bo'lgan intilishida namoyon bo'ladi. Ba'zida bolalar 3-4 yoshida, kattalarning yordamisiz mustaqil ravishda o'qiy boshlaydi. Bola kitoblarni tomosha qilishi, rasmlar asosida hikoya tuzishi, harflarni yozishi, kattalar o'qiyotganda uzoq vaqt sata bilan tinglashi, o'z yoshiga mos bo'lmagan matematik amallarga qiziqishi, matematik belgi va ishoralarni tushunib eslab

qolishi, ba'zida tabiatga, tabiiy fanlarga qiziqishini ham namoyon qilishi, turli predmetlarning kelib chiqishi va ularning vazifasi haqida savollar berishi mumkin.

Yoshlarni intellektual ijodiy salohiyatini rivojlantirishda tarbiyaning ahamiyati muhim rol o'ynaydi. Intellektual ijodiy salohiyatni oshirish uchun tarbiya jarayonining mohiyati shu jarayon uchun xarakterli bo'lgan va muayyan qonuniyatlarda namoyon bo'ladigan ichki aloqa va munosabatlarni aks ettiradi. Yoshlarning intellektual ijodiy salohiyatini rivojlantirish jarayonida o'quvchilarda jamiyatga naf keltiradigan, shaxsga qo'yiladigan axloqiy talablariga muvofiq keladigan xulqiy malaka va ko'nikma hosil qilinadi. Bunga erishish uchun o'quvchining ongiga, dunyo qarashi va irodasiga tizimli, muntazam ta'sii etib boriladi. Ijodiy salohiyatni rivojlantirish jarayonida bulardan birortasi e'tiboráan chetda qolsa, ko'zlangan maqsadga erishish qiyinlashadi. Mana shu psixologik jihatlarni e'tiborga olingandagina yoshlarning intellektual ijodiy qobiliyatlarini shakllantirib uni rivojlantrishga imkon yaratiladi.

Ta'lim-tarbiya berish jarayonida ta'limning ma'lum bir maqsadga qaratilishi muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayoni yoshlarning intellektual ijodiy qobiliyatlarini shakllantirmasdan turib ularni ijodiy rivojlantirib bo'lmaydi. O'quvchilarning intellektual ijodiy salohiyatini rivojlantiruvchi har qanday maqsadga qaratilgan tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari tarbiyachi tomonidan rejalashtiriladi va ketma-ket bajariladigan usullar belgilab olinadi:

1. O'quvchilarning intellektual ijodiy salohiyatini shakllantiruvchi hislatlarini uyg'otish va rivojlantirish rejalashtiriladi.

2. Mana shu hislatlarni rivojlantirishni amalga oshiruvchi usullarni yaratish yoki intellektual ijodiy salohiyatni oshirib borishga xizmat qiluvchi manbalar izlab topiladi.

3. Belgilangan maqsad uchun xizmat qiladigan nazariy va amaliy manbalarni qaysisini va qaerda ishlatish rejalashtiriladi.

Quyidagilar ijod maktablari faoliyatini rivojlantirishning maqsadi hisoblanadi:

- mamlakatimizning turli hududlarida yashayotgan o'quvchi-yoshlar orasidan badiiy adabiyot va boshqa ijod sohalariga qiziqadigan, iqtidorlilarini saralash, ulardagi iste'dodni yanada rivojlantirish uchun tegishli sharoit yaratish;

- zamonaviy bilimlarga ega, erkin fikrlaydigan, jahondagi tengdoshlari bilan raqobatlasha oladigan ijodkor yoshlarni tarbiyalash bo'yicha ilg'or pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy qilish;

- ijod maktablari o'quvchilarini barcha sohalar bo'yicha bilim, malaka va ko'nikmalarga, keng tafakkurga ega bo'lgan zamonaviy shaxs sifatida voyaga yetkazish;

- iqtidorli bolalarga ona tili va adabiyot sohasining sir-asrorlarini o'rgatish bilan birga ularning dunyo tillarini chuqur o'rganishini ta'minlash, bu bilan kelajakda o'zbek adabiyoti, jurnalistikasi orqali o'zbek adabiyoti va san'ati, fan yutuqlarining jahonga keng ommalashishini ta'minlaydigan kadrlarni tayyorlash.

Quyidagilar ijod maktablari faoliyatini rivojlantirishning asosiy vazifalari hisoblanadi:

- o'quvchilarda boy adabiyotimiz va ona tilimiz bilan ongli ravishda faxrlanish, ajdodlarga munosib bo'lish, ularda ona xalqimiz tarixi, madaniyati, milliy qadriyatlarga nisbatan hurmat tuyg'ularini shakllantirish va rivojlantirish;

- o'quvchilarda yon-atrofdagi va jahonda ro'y berayotgan siyosiy-ijtimoiy jarayonlarga to'g'ri munosabat bildirish ko'nikmasini, mafkuraviy immunitetni shakllantirish va dunyoni ma'rifat, ilm-zakovat, qalam bilan olish mumkinligi haqidagi g'oyani ular qalbiga singdirish;

- o'quvchilarga xalq og'zaki ijodi, boy va o'lmas yozma adabiyotlarni chuqur o'rgatish va uning mazmun-mohiyatini tahlil qilish, nafaqat mamlakatimiz, balki dunyo xalqlari uchun sevib o'qiladigan asarlar yaratish, jahon adabiyoti durdonalaridan tarjimalarni amalga oshirish ko'nikmalarini shakllantirish;

- o'quvchilarga chet tillarni chuqur o'rgatish, aniq va tabiiy fanlarni davlat standartlari talablaridan yuqori darajada o'rgatish orqali ularda badiiy va ilmiy adabiyotni xorijiy tillarga professional tarjima qilish malakasini shakllantirish;

- ustoz ijodkorlar bilan hamkorlikdagi ustoz-shogird an'anasi asosida tashkil etiladigan mashg'ulotlar orqali yosh ijodkorlarni yuqori saviyada tarbiyalash bo'yicha normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, moddiy-texnik bazani yaxshilash hamda ta'lim-tarbiya jarayonining sifati va samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish.

XULOSA

Demak yoshlarning intellektual-ijodiy salohiyatini rivojlantirishni to'g'ri yo'lga qo'yish uchun o'quvchilar ijodiy faoliyatini amalga oshiruvchi tadbirlarni belgilab ularni ikki guruhga ajratamiz:

1. «Intellektuallar» guruhi

1) «Zakovat», «Iqtidor», «Imkon» kabi intellektual o'yinlarni o'tkazish;

2) «Eng yaxshi tarixchi, matematik, dasturlovchi, fizik, biolog, filolog ... va hokazo» nomlarda tanlovlar o'tkazish;

3) ilmiy yo'nalishdagi ishlarni tashkil etish, ilmiy anjumanlar o'tkazish;

4) «Yosh dasturlovchilar», «Yosh astronomlar», «Yosh ixtirochilar», «Yosh konstruktorlar», «Yosh texniklar», «Yosh radiotexniklar», «Yosh iqtisodchilar» kabi klublarni tuzish.

2. «Ijodkor va iste'dodli yoshlar» guruhi

1) «Eng yaxshi she'r, rasm, foto, kashta, so'zana va hokazo» nomlarda tanlovlar o'tkazish;

2) «Quvnoqlar va Zukkolar» klublari jamoalari bellashuvlarini o'tkazish;

3) «Eng yaxshi hamshira, hisobchi, oshpaz, chilangar, suvchi, hosilot, terimchi va hokazo» nomlarda tanlovlar o'tkazish;

4) «Yosh musavvir», «Yosh musiqashunos», «Yosh kitobxon», «Yosh ijodkor» kabi klublarni tuzish;

5) ijodkor yoshlarning ijodiy kechalari va ko'rgazmalarini tashkil etish;

6) umumxalq bayramlari, Xalqaro va Milliy bayram kunlari munosabati bilan tadbirlar majmuini ishlab chiqish va amalga oshirish.

7) Buyuk mutafakkirlarimizning tavallud kunlariga bag'ishlangan bayram kechalarini sahnaviy ko'rinishlarini uyushtirish;

8) Mustaqil ravishda biror bir mavzuga bag'ishlangan badiiy kompozitsiyalar tayyorlash;

9) Badiiy havaskorlik to'garaklarining ishini jonlantirish va musobaqa tariqasida o'tkazilishini tashkil etish;

10) Ijodiy ishlar majmuasini ommalashtirish.

11) Eng yaxshi ijodkor talaba sovrinini tashkil etish

12) Yil eng yaxshi iste'dodli talabalasi rukni ostida ko'rik tanlov tashkil etish.

Bundan tashqari yoshlarning intellektual ijodiy salohiyatini muntazam rivojlantirish ishlarini amaliyatga tadbiq etish uchun har bir pedagog har bir darsda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini kuzatib borishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Davletshin M.G. va boshqalar. Qobiliyat va uning diagnostikasi. -T.:O'qituvchi, 1997.
2. Dostmuhamedova SH.A., Nishanova Z.T. va boshqalar.Yosh davrlari va pedagogik psixologiya - Toshkent:" Oqituvchi", 2013
3. Nishanova Z.T. Mustaqil ijodiy fikrlash. - Toshkent: Fan.- 2003